

Časopis „Poslovne studije”, 2013, 9–10:

Rad primljen: 29.03.2013.

Rad odobren: 19.04.2013.

UDK: 665.6/.7:[316.334.3:338.124.4

COBISS.BH-ID 3835928

DOI: 10.7251/POS1310165D

Saopštenje

Duvnjak, dr Valentina¹

Klincov Vujaković, Tatjana, dipl. ecc.²

NAFTA I FIZIONOMIJA GLOBALIZACIJE

Rezime: *Nafta je odlučujući element razvoja savremenog svijeta. Velika potražnja za naftom uslovlila je borbu velikih kompanija za izvore nafte i tržište na globalnom nivou. Mnoge zemlje se bore za kontrolu izvorišta nafte, što predstavlja najznačajnije uzroke kriza u svijetu.*

Zemlje koje su najveći izvoznici nafte grupisane su u interesnu organizaciju OPEC i njihove ekonomije direktno zavise od izvoznih prihoda od nafte. OPEC direktno utiče na cijene nafte, određujući proizvodne kvote. Takse i porezi često više utiču na krajnju cijenu nafte nego OPEC. Stoga, visoke cijene nafte, proizašle iz visokih taksu i poreza, posljedica su odluka vlada država, a ne proizvođača nafte. Države, kao osnovni regulatori privrednih tokova, trebalo bi da budu toga svjesne, posebno u savremenim uslovima poslovanja, gdje je teško održati stabilan poslovni ambijent. Izuzev Saudijske Arabije i Ujedinjenih Arapskih Emirata, ostale članice OPEC-a su posljednjih godina imale političku i ekonomsku nestabilnost, pri čemu je narušena stabilnost cijena na naftnom tržištu i osiguranje prihoda zemalja proizvođača. Mnogi koncesijski ugovori naftnih kompanija koje polažu pravo na naftu ovih zemalja zbog građanskih sukoba i nestabilnosti su prekinuti, i nisu izmirena dugovanja prema članicama OPEC-a, čime se direktno ugrožava njihova ekonomija i preuzima njihova proizvodnju nafte.

Ključne riječi: *nafta, potražnja, kontrola, nestabilnost, OPEC.*

JEL klasifikacija: *F01, F13*

¹ Docent doktor, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, Jovana Dučića 23a, duvnjakv@univerzitetps.com

² Diplomirani ekonomista, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, Jovana Dučića 23a, director.manager@univerzitetps.com

UVOD

U procesu globalizacije mnoge zemlje preferiraju da ostvare moć u geopolitičkim i ekonomskim odnosima, tako da su krize sve intenzivnije u svijetu. U svijetu dominiraju multinacionalne i transnacionalne kompanije širenjem globalnih tržišta, a države su sve više u funkciji tih kompanija. Zemlje bogate sirovinama su atraktivne za te kompanije, te posebnu ulogu u novim savremenim globalnim tokovima imaju zemlje bogate takozvanim „crnim zlatom“.

1. NAFTA – NAJZNAČAJNIJI STRATEŠKI PROIZVOD

Nafta će oblikovati fizionomiju globalizacije u prvoj polovini XXI vijeka (Vukmirica i Špirić, 49). Nafta je odlučujući elemenat razvoja savremenog svijeta. „Crno zlato” je najznačajniji strateški proizvod u svijetu, čija cijena na svjetskom tržištu konstantno raste. Od 2000. godine cijena nafte na svjetskom tržištu povećala se šest puta. Visoka cijena nafte posljednjih godina omogućila je naftnim kompanijama veliki profit i, naravno, povećala vrijednost njihovih akcija. Povećanje obima prerade nafte usljed globalne potražnje ima direktan uticaj i na profit kompanija, jer, samim tim, dolazi i do povećanja prerađivačke marže. Svjetske rezerve nafte su ograničene, a proizvodnja i potreba za naftom se povećava. Potrošnja nafte naročito se povećava u razvijenim zemljama svijeta. SAD su veliki potrošači i uvoznici nafte. Izvorišta nafte nisu ravnomjerno raspoređena po pojedinim regionima i zemljama svijeta. Zbog toga, kontrola nad izvorištima nafte jedan je od najznačajnijih uzroka kriza u svijetu. Zemlje – proizvođači nafte danas imaju veliku moć u geopolitičkim odnosima. Najveći izvoznici nafte grupisani su u organizaciju OPEC (*Organization of Petroleum Exporting Countries*). Velika potražnja za naftom uslovlila je borbu velikih kompanija za izvore nafte i tržište na globalnom nivou. SAD, kao veliki potrošač i uvoznik nafte, postavile su svoj strateški cilj spoljne politike da budu prisutne svugdje u svijetu gdje su prisutne značajne rezerve nafte. Bliski istok raspolaže najvećim svjetskim rezervama nafte, i to sa 726,7 milijardi

barela od ukupno 1147,7 milijardi barela, koliko su procijenjene ukupne svjetske rezerve u 2003. g. Ukupno čovječanstvo je potrošilo 950 milijardi barela, a ukupno još ima između 1000 i 1200 milijardi barela (Vukmirica i Špirić, 50). Najviša tačka proizvodnje zove se u stručnim krugovima „pik ojl“ i to je trenutak kada se na naftnom polju potroši 50 odsto rezervi. SAD su „pik ojl“ u vađenju nafte dostigle 1970. godine i od tad se spoljna politika SAD-a bazira na njihovom prisustvu u svim dijelovima svijeta gdje postoje rezerve nafte. Zemlje koje imaju razvijenu petrohemijsku industriju imaju veliku moć u ekonomskim i geopolitičkim odnosima. Zbog toga, nafta je danas u svijetu jedan od najznačajnijih strateških proizvoda i obično se naziva „crno zlato“. Mnoge zemlje se bore za kontrolu izvorišta nafte, tako da je kontrola nad izvorištima nafte jedan od najznačajnijih uzroka kriza u svijetu. Zapadnoevropsko tržište je jedno od najvećih tržišta svijeta kada je u pitanju nafta. Američke naftne kompanije ostvaruju ogromne profite. Nafta se nalazi u više sedimentnih basena, koji se razlikuju po veličini. Najveći je arapsko-iranski basen, u kome se nalaze i dva najveća svjetska izvorišta nafte: El Džavar u Saudijskoj Arabiji, sa 80 milijardi barela, i El Burkan u Kuvajtu, sa 75 milijardi barela te sirovine. Smatra se da Bliski istok sadrži čak 41 odsto svjetskih zaliha sirove nafte, sa njim mogu da se porede samo Sjeverna Amerika, južni deo Rusije i Antarktik, dok su ostali regioni znatno siromašniji naftom.

2. NAJVEĆI PROIZVOĐAČI NAFTE U SVIJETU

Zemlje koje su najveći izvoznici nafte (ali ne uvijek i proizvođači) grupisane su u interesnu organizaciju OPEC (*Organization of Petroleum Exporting Countries*). Organizacija zemalja izvoznica nafte je međunarodna organizacija koju čine: Alžir, Indonezija, Irak, Iran, Kuvajt, Libija, Nigerija, Katar, Saudijska Arabija, Ujedinjeni Arapski Emirati i Venecuela. Od 1965. godine, sjedište OPEC-a se nalazi u Beču. Glavni cilj Organizacije, prema njenom statutu, jeste koordinacija i ujednačenje naftne politike zemalja članica i ustanovljavanje najboljih načina da se očuvaju njihovi interesi, pojedinačni i kolektivni; osmišljavanje načina i sredstava za stabilizaciju cijena na međunarodnim naftnim tržištima s

ciljem uklanjanja štetnih i nepotrebnih kretanja cijena; stalnu brigu o interesima zemalja proizvođača i nužnost osiguranja stalnog prihoda zemalja proizvođača, učinkovito, ekonomično i stalno opskrbljivanje naftom zemalja potrošača, te pravedan povrat uloženog kapitala onima koji ulažu u naftnu industriju. Procjenjuje se da se na području zemalja članica OPEC-a nalazi oko dvije trećine svjetskih zaliha nafte, a one trenutno pokrivaju oko 40% svjetskog tržišta nafte. Zahvaljujući snazi same organizacije, zemlje članice dobijaju svake godine sve više novca za naftu koju izvoze. Proizvođači nafte koji nisu članovi OPEK-a su: Norveška, Rusija, Velika Britanija, Kanada, Meksiko, Sjedinjene Američke Države, Oman, Jemen, Ekvatorska Gvineja, Gabon, Brazil, Istočni Timor, Australija, Brunej, Indonezija, Kazahstan i Azerbejdžan.

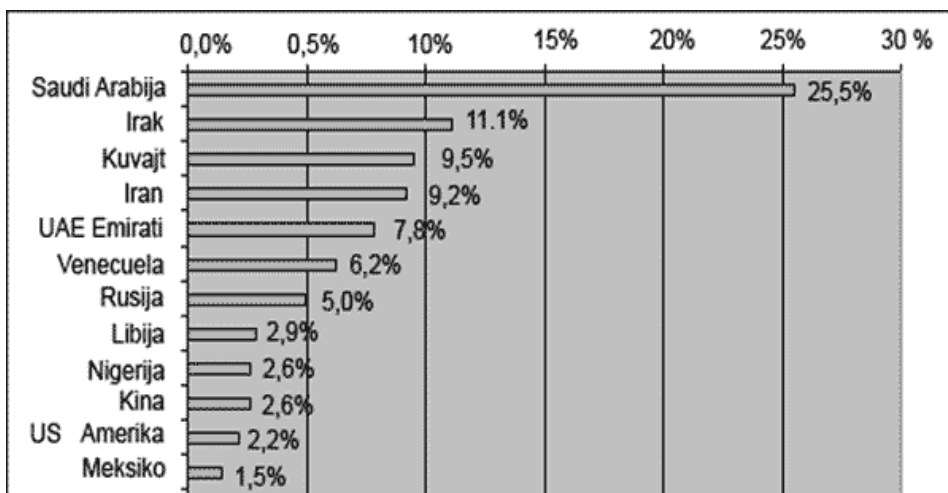
Tabela 1: Najveći proizvođači nafte

ZEMLJA	PROIZVEDENA KOLIČINA
Saudijska Arabija	10,37 miliona barela
Rusija	9,27 miliona barela
Sjedinjene Američke Države	8,69 miliona barela
Iran	4,09 miliona barela
Meksiko	3,83 miliona barela

Izvor: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Nafta>

Područja sa najvećom količinom nafte su: Saudijska Arabija, Irak, Ujedinjeni Arapski Emirati, Kuvajt, Srednja i Južna Amerika, Iran, Afrika, Sjeverna Amerika, zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza, Pacifička Azija, Evropa i Libija. Na slici 1. prikazan je udio nafte u svijetu po područjima, izražen procentualno.

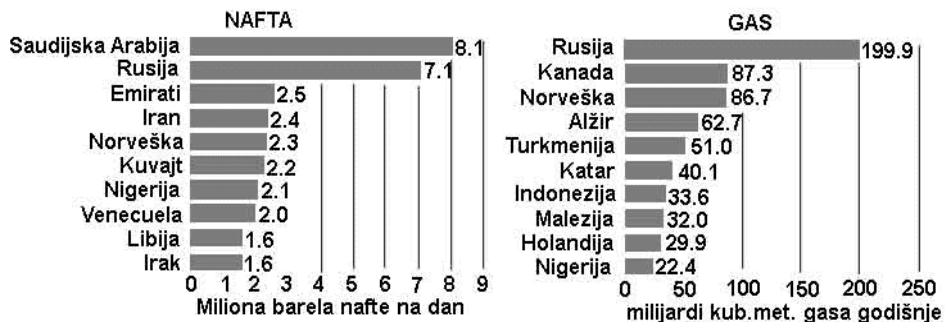
Slika 1: Najveće svjetske rezerve nafte u % od ukupnih svjetskih rezervi

Izvor: http://www.vizijadanas.com/svet_nafte.html

Od ukupnih svjetskih rezervi nafte, najviše nafte ima Saudijska Arabija, odnosno 25,5%, dok je na drugom mjestu Irak, sa 11,1%. Zatim, na trećem mjestu je Kuvajt, sa 9,5%, na četvrtom mjestu je Iran, sa 9,2%, na petom mjestu su Ujedinjeni Arapski Emirati, sa 7,8%, na šestom mjestu je Venecuela, sa 6,2%, na sedmom mjestu je Rusija, sa 5%, na osmom mjestu je Libija, sa 2,9%, na devetom mjestu su Nigerija i Kina, sa 2,6%, na desetom mjestu su Sjedinjene Američke Države, sa 2,2% i na jedanaestom mjestu je Meksiko, sa 1,5%.

Slika 2: Najveći izvoznici nafte u svijetu za 2010. godinu

Izvor: http://www.vizijadanas.com/svet_nafte.html

Saudijska Arabija je najveći izvoznik nafte, sa 8,1 miliona barela nafte dnevno. Rusija je na drugom mestu sa 7,1 milion barela dnevno. Emirati su na trećem mjestu sa 2,5 milion barela dnevno. Iran je na četvrtom mjestu sa 2,4 miliona barela dnevno. Norveška je na petom mjestu sa 2,3 miliona barela dnevno. StatoilHydro ASA je jedna od najvećih norveških kompanija koja je aktivna u mnogim zemljama. Kuvajt je na šestom mjestu sa 2,2 barela dnevno. Nigerija je na sedmom mjestu sa 2,1 milion barela dnevno. Venecuela je na osmom mjestu sa 2,0 miliona barela dnevno. Libija i Irak su na devetom mjestu sa 1,6 miliona barela dnevno. Rusija je najveći izvoznik prirodnog gasa. Drugi izvoznik gasa je Kanada, zatim Norveška. Najveće kanadske kompanije nafte i prirodnog gasa su Imperial Oil, Petro-Canada, CNQ i druge.

OPEC je organizacija koju čine 11 država čija ekonomija direktno zavisi od izvoznih prihoda od nafte. Članice OPEC-a se bore da sačuvaju stabilnu cijenu nafte u interesu proizvođača i potrošača. OPEC direktno utiče na cijene nafte, određujući proizvodne kvote. OPEC drži proizvodnu kvotu na 28 miliona barela na dan. Iako je Irak isključen iz ove kvote, ostalih 10 članica se pridržava limitu proizvodnje do 27,72 miliona barela na dan. Cijena sirove nafte predstavlja samo četvrtinu cijene derivata koje kupci kupuju. Takse i porezi često više utiču na cijenu nafte nego OPEC. Stoga, visoke cijene nafte kao posljedica

visokih taksi i poreza su posljedica odluka vlada država, a ne proizvođača nafte. Države kao osnovni regulatori privrednih tokova trebalo bi da budu toga svjesne, posebno u savremenim uslovima poslovanja, gdje je teško održati stabilan poslovni ambijent.

Sirova nafta čini 40% svjetskih potreba za energijom, tako da je najtraženija roba na svijetu. Dnevno svijet troši 76 miliona barela nafte, od toga Amerika 20 miliona bbl/dan, Kina 5,6 miliona bbl/dan i Japan 5,4 miliona barela/dan.

Tabela 2: Američki uvoz nafte za 2010. godinu

Država	Vrijednost uvoza
Kanada	\$ 49,6 milijarde (19,1% ukupnog američkog uvoza u 2010 godini)
Saudijska Arabija	\$ 30 milijardi (11,5% ukupnog američkog uvoza)
Meksiko	\$ 29,4 milijarde (11,3% ukupnog američkog uvoza)
Venecuela	\$ 29,1 milijardi (11,18% ukupnog američkog uvoza)
Nigerija	\$ 29,1 milijardi (11,17% ukupnog američkog uvoza)
Irak	\$ 12,1 milijardi (4,7% ukupnog američkog uvoza)
Angola	\$ 11,5 milijardi (4,4% ukupnog američkog uvoza)
Alžir	\$ 10,9 milijardi (4,2% ukupnog američkog uvoza)
Kolumbija	\$ 8,8 milijardi (3,4% ukupnog američkog uvoza)
Rusija	\$ 7,5 milijardi (2,9% ukupnog američkog uvoza)
Brazil	\$ 7,3 milijardi (2,8% ukupnog američkog uvoza)
Ekvador	\$ 5,6 milijardi (2,1% ukupnog američkog uvoza)
Kuvajt	\$ 5,2 milijardi (2% ukupnog američkog uvoza)
Engleska	\$ 3,4 milijardi (1,3% ukupnog američkog uvoza)
Kongo	\$ 3,1 milijardi (1,2% ukupnog američkog uvoza)

Izvor: http://www.vizijadanas.com/svet_nafte.html

U posljednje vrijeme bilježi se nagli rast američkog uvoza iz drugih država: Kazahstan – rast uvoza 258,2%; Arapski Emirati – rast uvoza 147,8%; Brazil – 133%; Libija – 131%; dok opada uvoz iz sljedećih

zemalja: Kina – pad uvoza 70,3%; Norveška – pad uvoza 35,2%; Engleska – pad uvoza 12,8%; Irak – pad uvoza 2,5% (Nafta Business, 2011).

Prema podacima Međunarodne agencije za energetiku, uvoz nafte u SAD krajem 2012. godine je smanjen na 5,98 miliona barela dnevno, što je najniži nivo od februara 1992. Istovremeno je uvoz nafte u Kinu povećan na 6,3 miliona barela dnevno. SAD su sačuvale svjetsko liderstvo po uvozu nafte, bez obzira na to što je on 2012. pao na 20-godišnji minimum.

Članice OPEC-a su države čija ekonomija direktno zavisi od izvoznih prihoda od nafte. Zemlje članice su svoje „crno zlato“ poslije 70-ih godina štatile nacionalizacijom (Alžir, Libija, Irak), a druge zemlje raznim pregovorima. Od 70-ih godina, intenzivna spoljna politika SAD-a je bila da, umjesto da SAD eksploatiše svoje rezerve, treba da izvlači naftu iz stranih država. Izuzev Saudijske Arabije i Ujedinjenih Arapskih Emirata, ostale članice OPEC-a su posljednjih godina imale političku i ekonomsku nestabilnost praćenu ratnim sukobima ili građanskim nemirima, pri čemu je narušena stabilnost cijena na naftnom tržištu, osiguranje prihoda zemalja proizvođača i pravedan povrat uloženog kapitala onima koji ulažu u naftnu industriju. Mnogi koncesijski ugovori naftnih kompanija koje polažu pravo na naftu ovih zemalja zbog građanskih sukoba i nestabilnosti bili su prekinuti, što je dovelo do direktnog ugrožavanja njihove ekonomije i preuzimanja njihove proizvodnje nafte. Tako su SAD, Velika Britanija i Francuska preuzele veliki postotak proizvodnje u pojedinim oblastima.

ZAKLJUČAK

Nafta je najznačajniji strateški proizvod u svijetu, čija cijena na svjetskom tržištu konstantno raste. Nafta čini 40% svjetskih potreba za energijom. Zemlje proizvođači nafte danas imaju veliku moć u geopolitičkim i ekonomskim odnosima. Kontrola nad izvoristima nafte jedan je od najznačajnijih uzroka kriza u svijetu. Najviša tačka proizvodnje zove se u stručnim krugovima „pik ojl“, i to je trenutak kada se na naftnom polju potroši 50 odsto rezervi. Od kada su SAD dostigle „pik ojl“, postavile su

svoj strateški cilj spoljne politike da budu prisutne svugdje u svijetu gdje su prisutne značajne rezerve nafte, što je i očekivano, s obzirom na to da su SAD najveći potrošači u svijetu. Zemlje koje su najveći izvoznici nafte, ali ne uvijek i proizvođači, grupisane su u interesnu organizaciju OPEC, čija ekonomija direktno zavisi od izvoznih prihoda od nafte. Zemlje članice su svoje „crno zlato“ poslije 70-ih godina štitile nacionalizacijom i pregovorima. Članice OPEC-a se bore da sačuvaju stabilnu cijenu nafte u interesu proizvođača i potrošača. Izuzev Saudijske Arabije i Ujedinjenih Arapskih Emirata, ostale članice OPEC-a su posljednjih godina imale političku i ekonomsku nestabilnost, praćenu ratnim sukobima ili građanskim nemirima, pri čemu je narušena stabilnost cijena na naftnom tržištu, osiguranje prihoda zemalja proizvođača i pravedan povrat uloženog kapitala onima koji ulažu u naftnu industriju. Mnogi koncesijski ugovori naftnih kompanija koje polažu pravo na naftu ovih zemalja zbog građanskih sukoba i nestabilnosti su prekinuti, ne izmirujući svoja dugovanja prema pojedinim članicama OPEC-a, a time direktno ugrožavajući njihovu ekonomiju i preuzimajući njihovu proizvodnju nafte. Predstavnici međunarodnih naftnih kompanija povećanu eksploataciju „crnog zlata“ ostvaruju kroz partnerstva s lokalnim kompanijama. Povećanje obima prerade nafte usljed globalne potražnje i ograničenosti resursa ima direktan uticaj na profit kompanija, tako da će se vodeći svjetski karteli boriti za kontrolu tržišta nafte.

LITERATURA

1. Vukmirica V., Špirić, N. (2005). *Ekonomska i monetarna integracija Evrope*. Banja Luka: Ekonomski fakultet.
2. Veselica V. (2007). *Globalizacija i nova ekonomija*. Zagreb: Ekonomski fakultet.
3. Organization of the Petroleum Exporting Countries. 2013. "Market Indicators". Last modified February 2013.
http://www.opec.org/opec_web/en/17.htm
4. Google. 2013. „Nafta Business“. Posljednja izmjena mart 2011.
http://www.vizijadanas.com/svet_nafta.html
5. Google. „Wikipedia nafta“. 2013. Posljednja izmjena 2012.
<http://hr.wikipedia.org/wiki/Nafta>

Valentina Duvnjak, Phd
Tatjana Klincov Vujičić, BSc

OIL AND THE PHYSIOGNOMY OF GLOBALIZATION

Summary: *Oil is a crucial element in the development of the modern world. Strong demand for oil has caused major companies fight over oil resources and markets on a global level. Many countries are struggling to control the sources of oil, which represents the major causes of the crises in the world.*

The countries that are the largest exporters of oil are grouped into OPEC interest organization and their economies depend directly on export revenue from oil. OPEC has a direct impact on oil prices by setting production quotas. Fees and taxes have more influence over the final price of oil than OPEC. Therefore, the high oil prices, as a result of higher fees and taxes, are the result of decisions governments, and not oil producers. As the main regulators of economic flows, country governments should be aware where it is difficult to maintain a stable business environment under the modern business conditions.

With the exception of Saudi Arabia and the United Arab Emirates, the other members of OPEC have had political and economic turmoil in the last few years where they have undermined the stability of prices in the oil market and the insured income of producing countries. Many concession contracts of oil companies, which lay claim on oil in these countries, were suspended due to civil strife and instability and they had not paid their debts to member states of OPEC, and thus directly threatened their economies and took over their oil production.

Key words: *oil, demand, control, instability, OPEC.*

JEL classification: *F01, F13*